

Székely Gábor

**A FOKOZÓ ÉRTELMŰ SZÓKAPCSOLATOK
MAGYAR–NÉMET SZÓTÁRA**

**WÖRTERBUCH DER VERSTÄRKENDEN WORTGRUPPEN DER
UNGARISCHEN UND DER DEUTSCHEN SPRACHE**

Székely Gábor

**A FOKOZÓ ÉRTELMŰ SZÓKAPCSOLATOK
MAGYAR–NÉMET SZÓTÁRA**

**WÖRTERBUCH DER VERSTÄRKENDEN WORTGRUPPEN
DER UNGARISCHEN UND DER DEUTSCHEN SPRACHE**

Készült a Nyíregyházi Főiskola
és az Országos Tudományos Kutatási Alap (OTKA) támogatásával

Lektorálta:
Pusztai Ferenc (Budapest)
Szűcs Tibor (Pécs)

A bevezető német szövegét átnézte:
Evelyn Küfmann

A német szótári részt átnézte:
Dr. Loós Tiborné és Siegfried Fahl

ISBN 963 9372 64 1

© Székely Gábor, 2003

Kiadja a TINTA Könyvkiadó
A kiadásért felelős: Kiss Gábor,
a Tinta Könyvkiadó igazgatója
Tipográfia és borítóterv: Temesi Viola
Műszaki szerkesztő: Heiszer Csaba

ELŐSZÓ

A SZÓTÁR HASZNÁLATÁRÓL

A fokozó értelmű szókapcsolatok magyar–német szótára a magyar és a német nyelv eszközrendszerének azokat az elemeit tartalmazza és rendszerezi, amelyeknek a segítségével főnevek, mellénevek, számnevek és igék jelentését nyomatékosíthatjuk. A fokozható szók (a *kulcsszók*) és a *fokozó lexémák* együtt (állandósult vagy nem állandósult) *fokozó értelmű szókapcsolatokat* alkothatnak. A kulcsszók szerint rendezett szócikkek ilyen magyar (I. rész), illetve német nyelvű (II. rész) szókapcsolatokat tartalmaznak. A fokozó értelmű szókapcsolatok előfordulása a szövegekben meglehetősen gyakori. A prózai művekben oldalanként négy-öt, néha még több ilyen típusú szintagma is előfordulhat, az irodalmi szövegekben tehát minden 70-80 szó közül egy fokozó lexéma. Ezekre a szókapcsolatokra az értelmező szótárak általában utalnak, de olyan értelmező szótárt nem ismerek, amely a fokozható szavak esetében a lexikai fokozás viszonylagosan teljes eszközrendszerének a bemutatására törekedne. E szótár ezt a hiányosságot kísérli meg pótolni.

A magyar nyelv fokozó értelmű szókapcsolatainak az összegyűjtésére ez az első kísérlet. Előzménynek Ubin orosz–angol (1995) és Szucsinszkij orosz–német (1997) szótárát tekintjük. A mintaként szolgáló szótárak szerzői sem állítják, hogy szótáraikban minden angol, német, orosz fokozható kulcsszó és fokozó lexéma megtalálható. Azt említik meg, hogy a szövegekben gyakran előforduló kulcsszók és fokozó lexémák közreadására törekedtek. A magyar–német szótár szóanyagának az alapját az említett két kiadványban feldolgozott szókincs magyar változata és az átvett német anyag képezi, de a magyar nyelv sajátosságainak megfelelően és egyéb szempontok szerint is átdolgozott formában. A szótár mintegy 1000 magyar kulcsszó és 1000 magyar fokozó lexéma kapcsolódási lehetőségeit mutatja be. A német megfelelők száma 1100-ra, illetve 1400-ra tehető. A magyar szócikkek terjedelmesebbek, mint a német szócikkek. E ténynek többféle – részleteiben egyelőre nem vizsgált – oka, magyarázata lehetséges. Feltételezhető, hogy egy hasonló, de német bázisnyelvű szótár némileg más mutatókkal rendelkezne. Reményeim szerint a szótár – esetleges hiányosságai ellenére – megfelel a kitűzött célnek: használható speciális szinonimaszótárként, használható igényesebb magyar–német, illetve német–magyar fordítások készítésekor, segítheti a nyelvtanulást, különösen a németül tanulók német szókincsének a bővítését, a nyelvtanár-, a fordító- és a tolmácsolóképzést.

A szótár a fokozó értelmű szókapcsolatok jellegének megfelelően négy részből áll. Az első részben találhatók – mint említettem – a kulcsszók szerint rendezett magyar fokozó értelmű szókapcsolatok, a második részben pedig a német szókapcsolatok. A szócikkek felépítése egységes elveket követ: **MAGYAR (NÉMET) KULCSSZÓ**, utalás a kulcsszó jellemzőire (l. rövidítések), a **német (magyar) megfelelő**, a kulcsszó ‘jelentése’ (amelyet az ÉrtSz.-ből vagy az ÉKsz.-ből vettem át), a fokozó lexémák és *stilisztikai jellemzőik*. A fokozó lexémák többsége szókapcsolatot alkot a kulcsszóval, de a fokozás tényét rokon értelmű szóval is kifejezhetjük. A kulcsszóhoz viszonyítva nyomatékosítást is tartalmazó szinonimákat (↔) jellel különítem el. A fokozó értelmű szóösszetételek jele (♣), a hasonlító jellegű fokozó lexémáké pedig (♣). A fokozó értelmet kifejező frazeológiai egységeket (⊗) jellel különítem el. A harmadik rész a fokozó lexémák szerint rendezett magyar, a negyedik rész pedig az ilyen módon csoportosított német szócikkek tartalmazza. E két fejezetben szófaji, stilisztikai jellemzőkre nem utalok, ha esetlegesen pontosítás szükséges, vissza kell lapozni az első vagy a második rész megfelelő szócikkeihez.

VORWORT ZUM GEBRAUCH DES WÖRTERBUCHES

Das Wörterbuch der verstärkenden Wortgruppen der ungarischen und der deutschen Sprache enthält und systematisiert die Elemente der beiden Sprachen, mit deren Hilfe die Bedeutung von Substantiven, Adjektiven, Numeralien und Verben verstärkt werden kann. Im Wörterbuch sind also ungarische und deutsche *verstärkbare Grundwörter* und *Steigerungswörter* (bei Helbig auch *Intensifikatoren*), mit denen die Grundwörter *verstärkende Wortgruppen* bilden können, zu finden. Im ersten Teil findet man die nach den Grundwörtern systematisierten ungarischen, im zweiten Teil die deutschen Wortgruppen solcher Art. Im Text kommen die verstärkenden Wortgruppen möglicherweise oft vor. In den Prosawerken sind vier bis fünf, manchmal noch mehr Steigerungswörter pro Seite zu bemerken. In literarischen Texten ist jedes siebenzigste bis achtzigste Wort ein Steigerungswort. Die erläuternden Wörterbücher weisen im allgemeinen auf die Verstärkungsmöglichkeiten der einzelnen Vokabeln hin, aber ein Wörterbuch, welches danach streben würde, annähernd alle Verstärkungsmöglichkeit bei den einzelnen Stichwörtern zu geben, habe ich noch nicht gefunden. Das vorliegende Wörterbuch kann also hinsichtlich der ungarischen Sprache als erster Schritt in dieser Richtung angeschaut werden.

Als Vorereignisse dieses Wörterbuches sind das russisch - englische Wörterbuch von I. I. Ubin (1995) und das russisch - deutsche Wörterbuch von I. I. Suschinski (1997) zu betrachten. Die erwähnten Wörterbücher enthalten nicht alle verstärkenden Wortgruppen der englischen, der deutschen und der russischen Sprache. Die Verfasser der Wörterbücher setzten sich das Ziel, die am häufigsten verwendeten verstärkenden Wortgruppen zusammenzusammeln. Bei der Bearbeitung des ungarischen Wortmaterials wurde das schon vorliegende deutsche, englische und russische Wortmaterial als Ausgangspunkt für die Arbeit behandelt, aber das ungarisch - deutsche Wörterbuch weist in vielen Einzelheiten Abweichungen von den Mustern auf. In diesem Wörterbuch sind etwa 1.000 ungarische Grundwörter und 1.000 Steigerungslexeme zu finden. Die Zahl der deutschen Grundwörter ist ungefähr 1.100, und die Zahl der deutschen Intensifikatoren ist etwa 1.400. Die zu den ungarischen Grundwörtern als Stichwörter gehörenden Artikel sind umfangreicher als die deutschen Artikel. Dieser Fakt kann verschiedenartig erklärt werden, er ist aber noch nicht vielseitig untersucht. Das Wörterbuch sollte als ungarisch - deutsches Wörterbuch angeschaut werden, wobei also die Basissprache die deutsche Sprache ist. Es ist anzunehmen, dass ein Wörterbuch mit deutschem Ausgangspunkt durch gewissermaßen andere zahlenmässige Angaben charakterisiert werden könnte. Abgesehen davon dürfte das vorliegende Wörterbuch sowohl als ein spezielles Synonymwörterbuch der ungarischen und der deutschen Sprache, als auch als Hilfsmittel bei Übersetzungen und im Sprachunterricht gebraucht werden.

Das Wörterbuch besteht aus vier Teilen. Im ersten Teil sind die Artikel nach den zu verstärkenden Stichwörtern der ungarischen Sprache zusammengestellt. Im zweiten Teil sind deutsche Artikel solcher Art zu finden. Die Wortartikel sind in den beiden Teilen auf gleiche Weise aufgebaut: **UNGARISCHES (DEUTSCHES) STICHWORT**, Hinweis auf die Charakteristik der Grundwörter (s.: Abkürzungen), die **deutschen (ungarischen) Äquivalente**, die 'Bedeutung' des Stichwortes (übernommen aus DUDEN-DUW, bzw. LGwb-DaF), die Steigerungswörter und ihre *stilistische Charakteristik*. Die Verstärkung kann aber sowohl mit Synonymen, als auch mit zusammengesetzten Wörtern, mit Vergleichsausdrücken und Phraseologismen ausgedrückt werden. Diese Ausdrucksmöglichkeiten werden mit den Zeichen (↔), (♣), (⊗), (⊗) bezeichnet. Im dritten Teil sind die ungarischen Wortgruppen nach Intensifikatoren und im vierten Teil die deutschen Wortgruppen auf solche Weise systematisiert zu finden. In diesen Teilen findet man keine Hinweise auf die morphologische und stilistische Charakteristik der einzelnen Vokabeln. In Zweifelfällen müssen also die passenden Wortartikel im ersten oder im zweiten Teil gesucht werden.

RÖVIDÍTÉSEK ABKÜRZUNGEN

1. Magyar rövidítések

fn – főnév
i – ige
mn – melléknév
szn – számnév

Ungarische Abkürzungen

– Substantiv
– Verb
– Adjektiv
– Zahlwort

2. Német rövidítések az I. részben

f – Femininum
m – Masculinum
n – Neutrum
h. – hat
i. – ist

Deutsche Abkürzungen im Teil I.

– nőnem
– hímnem
– semlegesnem

3. Német rövidítések a II. részben

f – Femininum
m – Masculinum
n – Neutrum
Pl – Plural
Sg – Singular
vt – Transitiv
vi – Intransitiv

Deutsche Abkürzungen im Teil II.

– nőnem
– hímnem
– semlegesnem
– többes szám
– egyes szám
– tárgyas ige
– tárgyatlan ige

STILISZTIKAI JELLEMZŐK AZ I. RÉSZBEN STILISTISCHE CHARAKTERISTIK IM TEIL I.

1. *biz* = bizalmas: a minősítés a köznapi társalgás nyelvében előforduló szavakon kívül a bizalmas, familiáris stílusban használatos szavakra, a népies jellegű kifejezésekre is vonatkozik: *vertraulich* : freundschaftlich u. persönlich, bzw. volkstümlich

2. *durva* : az alantas stílusú beszédben elhangzó, az emberek többségének az ízlését bántó, sértő szavakra vonatkozik: *derb* : grob, ohne Feinheit

3. *id* = idegen: azokra a szavakra vonatkozik, amelyeket az átlagos magyar nyelvhasználó idegennek érez: *fremd* : Wörter, die von den Ungarn als Wörter von anderer Herkunft betrachtet werden

4. *rég* = régies: a magyar anyanyelvűek számára ma már nem, v. kevésbé ismertek, ill. kevesen használják őket: *altmodisch, veraltet*: nicht mehr modern, selten verwendet

5. *szleng*: a kevésbé igényes, olykor humoros nyelvhasználatban előforduló szavakra vonatkozik: *Slang*: nachlässige, saloppe Umgangssprache

6. *vál* = választékos: az emelkedettségre törekvő nyelvhasználat szavai, a szépirodalmi nyelvhasználatra törekvő szavak: *gehoben*: sich vom Alltäglichen abhebend, sich darüber erhebend

STILISZTIKAI JELLEMZŐK A II. RÉSZBEN STILISTISCHE CHARAKTERISTIK IM TEIL II.

1. *abwert.* = abwertend: in seiner Bedeutung herabsetzend: leértékelő

2. *derb* = grob, ohne Feinheit: durva

3. *geb.* = gehoben: sich vom Alltäglichen abhebend, sich darüber erhebend: emelkedett

4. *salopp*: die Nichtachtung gesellschaftlicher Formen ausdrückend: hanyag

5. *scherzb.* = scherzhaft: auf spaßige, witzige Weise unterhaltend: tréfás

A FELHASZNÁLT SZÓTÁRAK JEGYZÉKE DIE ANGEWANDTEN WÖRTERBÜCHER

- DUDEN-DUW 1989 = DUDEN *Deutsches Universalwörterbuch 2.*, völlig neu bearbeitete und stark erweiterte Auflage. Herausgegeben und bearbeitet vom Wissenschaftlichen Rat und den Mitarbeitern der Dudenredaktion unter der Leitung von Günther Drosdowski. DUDENVERLAG, Mannheim – Leipzig – Wien – Zürich.
- Görner und Kempcke 1973 = *Synonymwörterbuch*. Herausgegeben von Herbert Görner und Günter Kempcke. VEB Bibliographisches Institut, Leipzig.
- Halász 1996 = Halász Előd: *Magyar – német nagyszótár I–II*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Halász–Földes–Uzonyi 1998 = Halász Előd – Földes Csaba – Uzonyi Pál: *Magyar–német nagyszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Halász–Földes–Uzonyi 1998 = Halász Előd – Földes Csaba – Uzonyi Pál: *Német–magyar nagyszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kiss 1998 = *Magyar Szókincstár. Rokon értelmű szavak, szólások és ellentétek szótára*. Főszerkesztő Kiss Gábor. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- LGwb – DaF 1993 = *Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache*. Herausgeber Professor Dr. Dieter Götz, Professor Dr. Günther Haensch, Professor Dr. Hans Wellmann. Langenscheidt Berlin – München – Leipzig – Wien – Zürich – New York
- O. Nagy – Ruzsiczky 1978 = O. Nagy Gábor – Ruzsiczky Éva: *Magyar Szinonimaszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Szuscinszkij 1997 = Сущинский И. И. Словарь усилительных словосочетаний русского и немецкого языков. - *Wörterbuch der verstärkenden Wortgruppen der russischen und der deutschen Sprachen*. Русский язык, Москва.
- Ubin 1995 = Убин И. И. Словарь усилительных словосочетаний русского и английского языков. – I. I. Oubine: *Dictionary of Russian and English Lexical Intensifiers*. Русский язык, Москва.